

UTKAST: Innspill til revisjonen av langtidsplanen for forskning og høyere utdanning

UHR takker for muligheten til å komme med innspill til arbeidet med regjeringens neste langtidsplan for høyere utdanning og forskning. Innspillet er utarbeidet etter en bred prosess i UHRs strategiske enheter og UHRs styre. Innspillene fra UHRs strategiske enheter kan leses på [UHRs nettsider](#).

Innledning

UHR mener erfaringene med langtidsplanen for forskning og høyere utdanning i all hovedsak er gode. De to første langtidsplanene har bidratt til tydelige prioriteringer og opptrappingsplaner på viktige områder for universitetene og høyskolene. Langtidsplanen gir retning og forutsigbarhet i kunnskapspolitikken, og dette må videreføres i neste planperiode. Samtidig er det rom for å gjøre langtidsplanen til et enda bedre verktøy, og UHR vil innledningsvis peke på noen overordnede områder der vi ser behov for forbedring:

1. Selv om høyere utdanning har en tydeligere plass i gjeldende langtidsplan sammenlignet med første versjon, så er hovedvekten fortsatt på forskning. Høyere utdanning (både ordinær gradsutdanning og livslang læring) må få en større plass i den kommende langtidsplanen. Langtidsplanen bør legge større vekt på studentenes rolle som deltakere i fagutviklingen. Ved å aktivt inkludere og ansvarliggjøre studentene vil man forberede kandidatene på et arbeidsliv som krever endring og omstilling. Formidling av forskning og innovasjon skjer i stor grad via undervisningen, og studentene er en viktig kanal for å bringe ny kunnskap og innsikt ut til nærings- og samfunnslivet. Kontinuerlig utvikling av studieprogram forankret i forskning er nødvendig og ressurskrevende. Viktigheten og utbyttet av et økt samspill mellom forskning, utdanning og innovasjon må vektlegges enda mer.
2. Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning bør sterkere understreke betydningen kunnskapssektoren har for å bygge et bedre samfunn. De store sprangene i kunnskapsutviklingen er sjelden et resultat av konkrete mål, men av genuin nysgjerrighetsdrevet forskning. Den reviderte planen bør derfor gjennomgående i større grad vektlegge verdien av grunnforskning. I forlengelse av dette må også disiplinfagene nevnes og legitimeres i større grad, som utgangspunkt for kunnskapskulturen. Mange av disiplinfagene, både innenfor humaniora, samfunnsfag, økonomi og realfag, fremstilles hovedsakelig som redskaps- og støttefag. Fagene må få en tydeligere plass i planen på egne premisser.
3. UHR mener det er bra at digitalisering fikk en større omtale i forrige versjon av planen. Dette må følges opp i neste versjon, og med enda større vekt på digitalisering i utdannings- og forskningssektoren. Utkastet til ny digitaliseringsstrategi for UH-sektoren setter høye ambisjoner for digitaliseringen av både utdanning og forskning i den neste fireårsperioden, og dette må gjenspeiles i langtidsplanen.
4. Innovasjon må få en tydeligere plass og må omfatte mer enn kommersialisering og teknologiutvikling. Innovasjon handler om samfunnsbidrag og nytenkning innenfor, og på tvers av, alle fagområder og i både offentlig og privat sektor. Planen må derfor ta utgangspunkt i et bredt innovasjonsbegrep. I den kommende langtidsplanen bør UH-sektorens innovasjonsoppdrag og rammebetingelsene for dette oppdraget tydeliggjøres. Innovasjon må i større grad ses i sammenheng med forskning og utdanning, og virkemidlene for forskning, utdanning og innovasjon må virke godt sammen. Derfor må

planen gi tydelige føringer til det samlede virkemiddelapparatet. Langtidsplanen bør også innrettes slik at den i større grad bidrar til omstilling, og ikke bare støtter opp om eksisterende konkurransefortrinn. Her kan universitetene og høyskolene bli et knutepunkt og en møteplass mellom eksisterende og nye næringer og på tvers av fagområder.

5. Planen må i større grad vise sammenhengen mellom de nasjonale og de internasjonale virkemidlene. Regjeringen har vedtatt at Norge skal delta fullt ut i Horisont Europa og Erasmus+ og har satt ambisiøse mål for den norske deltakelsen. Regjeringen har også nylig vedtatt en ny Panoramastrategi og lagt frem en ambisiøs stortingsmelding om studentmobilitet. Langtidsplanen må bli et viktig verktøy på dette politikkområdet for å hente ut synergiene i de nasjonale og de internasjonale virkemidlene. Både UH-sektoren og instituttsektoren må gis kostnadsdekning i EU-prosjekter og like muligheter til posisjonering og prosjektetablering, slik at faglige forhold ligger til grunn for samarbeid i prosjektene.

Norsk kunnskapssektor ligger godt an til å delta i flere av EUs missions. Det kan dessuten være gode grunner til å etablere en eller flere «norske» missions i tillegg til, eller i forlengelse av noen av disse. Et aktuelt tema for en mission vil være transformasjonen av norsk olje- og gasssektor til en mer bærekraftig energisektor.

Kunnskapsdepartementets spørsmål

1. *Hvilke endringer i samfunnet (eller i bestemte sektorer) gir behov for endringer eller forsterket innsats innenfor forskning og høyere utdanning i årene som kommer?*

Utfordringsbildet i den gjeldende langtidsplanen er i stor grad fortsatt aktuelt, men mange samfunnsutfordringer og -trender har blitt ytterligere aktualisert og forsterket siden 2018. Langtidsplanen må ta utgangspunkt i et gjennomgående bærekraftsperspektiv, og også den neste langtidsplanen må legge FNs bærekraftsmål til grunn. De store samfunnsutfordringene vi står overfor inkluderer klimaendringer, tap av naturmangfold, demokratier under press og økende ulikhet. Felles for disse utfordringene er at høyere utdanning, forskning og innovasjon må være en sentral del av løsningen. Langtidsplanen må legge grunnlaget for at den norske kunnskapssektoren kan bidra til å nå bærekraftsmålene.

Behovet for grønn omstilling og dermed en grunnleggende og rask omstilling av norsk oljebasert industri, er blitt tydeligere og mer prekært. FNs klimapanelers sjette rapport (første delrapport lagt frem 9. august), samt IEAs siste rapport understreker dette. Behovet for omstilling, innovasjon kompetanseutvikling og endringer i utdanningstilbud i retning av grønn økonomi, tilsier at de norske kunnskapsinstitusjonene vil ha en helt sentral rolle. Se også pkt. 7.

Koronapandemien har på flere områder illustrert samfunnsmessige svakheter, for eksempel knyttet til beredskap. Men den har også vist frem styrker som det omfattende internasjonale samarbeidet for å utvikle vaksiner på rekordtid. Koronapandemien har dessuten bidratt til å sette ytterligere fart på digitaliseringen i samfunnet, blant annet i UH-sektoren. Dette må vi bygge videre på i tiden fremover. Samtidig er det viktig at digitaliseringen skjer på en bærekraftig måte.

Pandemien har også vist oss verdien av åpne forskningsprosesser og deling av forskningsresultater. Styrking av tilrettelegging for åpen forskning bør fremheves og være et gjennomgående perspektiv i langtidsplanen.

De siste årene har også gitt oss flere eksempler på at demokratiet er under press, også i deler av verden som ligger nær oss, kulturelt og geografisk. Selv om det er et uttalt mål å redusere ulikhet globalt og lokalt, ser også økende ulikhet ut til å være en sterk trend. Disse utviklingstrekkene er på noen måter samvirkende og kan se ut til å forsterke hverandre, og krever en forsterket forskningsinnsats.

2. Er det konkrete hindringer i det norske kunnskapssystemet som svekker måloppnåelsen for langtidsplanen, og hva kan i så fall gjøres?

En solid grunnfinansiering for universitetene og høyskolene er viktig for at institusjonene skal kunne tilby høyere utdanning og utføre forskning av høy kvalitet. Grunnfinansieringen gir institusjonene muligheter til å handle både strategisk og langsiktig. Det gir fleksibilitet til at særlig prioriterte områder og nye samfunnsbehov kan ivaretas uten at man må endre selve systemet. Samtidig er det behov for å videreutvikle finansieringssystemet for lettere å nå de målene regjeringen har satt, for eksempel når det gjelder livslang læring, digitalisering, mer praksis i utdanningene og økt internasjonalisering. UHR ser derfor frem til den varslede gjennomgangen av finansieringssystemet og til å bidra i arbeidet. I denne sammenhengen vil vi kort peke på noen utfordringer:

- Det er viktig med en god balanse mellom UH-sektorens grunnfinansiering og konkurransebaserte midler, både når det gjelder utdanning, forskning og innovasjon. I forlengelse av dette må vi finne en god balanse mellom å utvikle nye prosjekter og å sende mange forskningssøknader som ikke er gode nok. På prioriterte områder med mange svært gode søknader, bør det være rom for å øke budsjettene, eventuelt finne nye måter å finansiere slike søknader på. Også for utdanningsfeltet krever konkurranse om midler og søknadsskriving stadig mer ressurser. De konkurransebaserte midlene er ofte kortsiktige og øremerkede, noe som gir utfordringer både for mulighetene til å bygge opp gode fagmiljø og for å etablere gode administrative støtteapparat.
- Forventingene til UH-sektoren er i stadig endring, f.eks. med krav til innføring av praksis, innovasjon, digital kompetanse og bærekraft i studieprogrammene. Summen av nye oppgaver og forventninger er stor og krever økte ressurser til studieadministrativ kompetanse, samtidig som «effektiviseringskuttet» og innføring av mva. på en rekke sektorinterne oppgaver rammer UH-institusjonene sterkt.
- Uavhengig av om det dreier seg om livslang læring eller ordinære studieplasser, så må studieplassene finansieres slik at de gir rom for studentaktive læringsformer og forskningsbasert utdanning. Dersom vi skal lykkes med å løfte livslang læring i tråd med regjeringens mål og ambisjoner, forutsetter det et løft i finansieringen til UH-institusjonene. De midlene som i dag gis til fleksible studier gir muligheter til å utvikle studietilbud, men dekker ikke drift av studietilbudene. Institusjonene må derfor ta

disse midlene fra annen aktivitet, og det er dermed en risiko for at en satsing på livslang læring går på bekostning av det ordinære utdanningstilbudet.

- For å møte de store samfunnsutfordringene kreves det tverrfaglighet og flerfaglighet. Alle må stille opp for å løse de mange globale utfordringene, og vi må gjøre det sammen – ikke minst for å nå bærekraftsmålene. Dette krever også økt kapasitet på tvers av fagområder. Som nevnt innledningsvis må tverrfaglighet bygge på disiplinlig grunnkompetanse. Samtidig kreves det insentiver og virkemidler for å utvikle tverrfaglig samarbeid. Dette gjelder både for utvikling av utdanning og for forskning. Det er viktig å understreke at tverrfaglige prosjekter er ressurskrevende både faglig og administrativt, jf. punktet over om finansiering.
- Langtidsplanen må ha en tydelig strategi for små og utsatte fag som er av nasjonal betydning, men som ikke fanges opp av finansieringssystemets insentivsystem av studiepoeng og eksternfinansiering. Dette bør inngå i arbeidet med nytt finansieringssystem.
- Karrieresystemet i UH-sektoren bør videreutvikles. Regjeringen har nylig hatt på høring en karrierestrategi, og UHR forventer at tiltakene i strategien følges opp i langtidsplanen. UHR vil i den forbindelse også vise til [Veilederen for vurdering av akademiske karriereløp](#) som er utarbeidet av en arbeidsgruppe i UHR. Veilederen er ment å være et fleksibelt og helhetlig rammeverk for arbeidet med vurdering i akademiske karriereløp, med mer åpenhet, større bredde i vurderingene og mer helhetlige vurderinger. UHR vil også vise til [rapporten «En helhetlig stillingsstruktur i akademia»](#), som er utarbeidet av en arbeidsgruppe sammensatt av representanter fra UHR, Forskerforbundet, Akademiet for yngre forskere og Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskning (Kif). Dette er også en del av en internasjonal utvikling og har dessuten sammenheng med endringene i retning av åpen forskning.

3. *Hva bør videreføres og hva bør endres ved målene i gjeldende langtidsplan?*

UHR mener at de overordnede målene i langtidsplanen i hovedsak bør videreføres som de er. Vi mener imidlertid at den nysgjerrighetsdrevne forskningen bør løftes frem på dette nivået, for eksempel ved å endre målet om fremragende fagmiljøer til «*Styrke nysgjerrighetsdrevet grunnforskning og utvikle fagmiljøer av fremragende kvalitet*». Grunnforskning må være en prioritering i langtidsplanen for sin egen del, ikke bare som instrument for andre områder. Den forskerinitierte, langsiktige og grunnleggende forskningen er vår kunnskapsberedskap for å møte de utfordringene vi ikke kjenner i dag. Stabile, langsiktige rammevilkår og forutsigbare karriereveier er viktig for å sikre høy kvalitet både i høyere utdanning og forskning.

4. *Hva bør videreføres og hva bør endres ved prioriteringene i gjeldende langtidsplan?*

UHR mener at de langsiktige prioriteringene i langtidsplanen i hovedsak står seg godt og at de bør videreføres, men med noen justeringer:

- Prioriteringen *Hav* bør utvides til *Hav, kyst og kystsamfunn* for å kunne se helhet og sammenheng mellom naturgrunnlaget, næringsutvikling og samfunnssystemer. Endringer i klima og forvaltning av havets ressurser har stor betydning for mennesker i kystsamfunn i hele landet. Mye av vår identitet ligger i kystkulturen, som også inkluderer historisk kunnskap som har både lokal og global relevans.
- Prioriteringen *Samfunnssikkerhet og samhørighet i en globalisert verden* bør mykes opp og helst deles opp, slik at *Demokrati, mangfold og ulikhet* løftes frem som en egen prioritering. Som i «Cluster 2: culture, creativity and inclusive society» i Horisont Europa bør kunst og kultur knyttes til et inkluderende samfunn også i langtidsplanen og løftes høyere på agendaen. Estetikk, språk og historie er fundamentalt for erkjennelse, identitet og deltagelse i et åpent, demokratisk samfunn. Kunstnerisk utviklingsarbeid må integreres tydelig i forskningsbegrepet og inkluderes i satsingen.
- Profesjonsutdanningene utdanner profesjonelle som er avgjørende aktører i utviklingen av nødvendige samfunnsgoder. Prioriteringen *Fornyelse i offentlig sektor og bedre offentlige tjenester* bør derfor legge mer vekt på kunnskapsbasert profesjonsutøvelse. Langtidsplanen bør synliggjøre satsing på profesjonsrettet forskning som er praksisnær, deltakerorientert, brukerinitiert, og basert på samhandlings- og samarbeidsprosjekter.

5. *Hva slags opptrappingsplaner bør den nye langtidsplanen ha, og hvordan og på hvilke områder bør de innrettes?*

Opptrappingsplanene har vært en styrke ved de to foregående langtidsplanene og helt sentrale for å bygge opp kapasiteten på viktige områder. For eksempel har opptrappingsplanen for stimuleringsordninger for god norsk deltagelse i Horisont 2020 bidratt til at norske forskere har lyktes så godt i dette rammeprogrammet.

Opptrappingsplanen for utdanningskvalitet har lagt grunnlaget for Dikus kvalitetsprogrammer og gitt et etterlenget grunnlag for å løfte kvaliteten i høyere utdanning. På alle opptrappingsområdene fra de to foregående planperiodene er det viktig å opprettholde innsatsen også i årene fremover.

Også den neste langtidsplanen må ha tallfestede opptrappingsplaner for noen utvalgte innsatsområder. UHR mener det er viktig at opptrappingsplanene innebærer en reell bevilgningsøkning og at planene i størst mulig grad finansieres med friske midler. For den kommende fireårsperioden vil UHR særlig peke på følgende områder:

- *Midler til livslang læring*: Finansieringen av etter- og videreutdanning (EVU) må innføres på en måte som gjør at målsetningene for reformen Lære hele livet, kan oppnås. Det innebærer at EVU må gis en tilstrekkelig og god finansiering, som gjør at tilbudene blir tilgjengelig for flest mulig. EVU-tilbud vil være relativt kostnadskrevende, både fordi det

skal utvikles egne tilbud, tilbys utenfor normalarbeidsdag og med et eget administrativt støtteapparat. Det finnes ikke kapasitet til å iverksette satsingen innenfor dagens rammer, og det vil bli behov for flere ansatte på universiteter og høyskoler, både vitenskapelig og administrativt. For å innfri ambisjonene i regjeringens reform, må det følge finansiering med, både til utvikling og drift av tilbudene.

- *Digitalisering:* Det har lenge vært jobbet med digitalisering av høyere utdanning og forskning, og dette arbeidet skjøt fart under koronapandemien. UH-sektoren gjorde umiddelbart nesten all undervisning digital da pandemien rammet i mars 2020. Dette arbeidet må det bygges videre på, også etter pandemien. Det er behov for ytterligere investeringer i digital infrastruktur både for forskning og utdanning.
 - På utdanningsområdet vil utfordringene fremover blant annet være å tilby digitalisert utdanning av høy kvalitet, uten at det går utover det ordinære studietilbudet. Det krever økt satsing både på pedagogisk tilrettelegging, på kompetanseheving for de ansatte, teknologiske løsninger, samt faglig og administrativ støtte.
 - På forskningsområdet er det behov for ytterligere investeringer, blant annet for å legge til rette for åpen forskning. Det er også behov for økt satsing på forskning på ulike sider av digitalisering, for eksempel digitale undervisnings- og læringsformer, nettpedagogikk, samfunnssikkerhet og sårbare samfunn.
- *Virkemidler for økt deltagelse i Pillar 1 i Horisont Europa:* Norge har lyktes godt i Horisont 2020 og nådd den nasjonale ambisjonen om en returandel over 2 pst. av de konkurranseutsatte midlene. Vi har imidlertid ikke lyktes så godt som vi skulle ønske i ERC. Et av regjeringens fire mål for den norske deltagelsen i det europeiske forsknings- og innovasjonssamarbeidet 2021-2027 er å øke kvaliteten i norsk forskning og gi flere fremragende og innovative miljøer. Det forutsetter målrettet innsats for å løfte frem flere fremragende forskere. Spesielt viktig er den nasjonale konkurransearenaen Fri prosjektstøtte i Forskningsrådet. Her er innvilgelsesraten lav, tross høy kvalitet på søknadene, og det bør være et mål å øke bevilgningene til Fri prosjektstøtte som en del av en slik opptrappingsplan. For å lykkes med å få frem flere fremragende forskere og forskningsmiljøer, kreves det at hele bredden av norsk forskning har gode rammevilkår og konkurransearenaer.
- *Mer midler til forskningsinfrastruktur og oppgradering av lærings- og forskningsarealer:* Det å tilby gode og oppdaterte lokaler og infrastruktur for studenter og ansatte er høyt prioritert i sektoren, og en stor del av institusjonenes budsjetter går til vedlikehold, husleie og infrastruktur, uavhengig av om institusjonene eier egne bygg eller leier lokaler fra andre. Det er fortsatt store behov for nybygg, ombygginger og vedlikehold i sektoren.
- *Midler til eventuelle samfunnsoppdrag:* Dersom det skal utvikles et nytt virkemiddel for samfunnsoppdrag/ «missions», må det finansieres med friske midler. I så fall kan en egen opptrappingsplan for dette virkemiddelet være hensiktsmessig. Se også under punkt 7.

- *Studieplasser:*

- *Rekrutteringsstillinger:*

6. *Er det områder som kan prioriteres ned eller mulige effektiviseringstiltak som kan iverksettes for å sikre handlingsrom til prioriterte opptrappinger?*

UH-institusjonene jobber hele tiden med å drive kostnadseffektivt og med å prioritere innenfor egne rammer for å sørge for faglig utvikling og skape rom for satsing på nye områder. Dette arbeidet forutsetter imidlertid gode og stabile rammevilkår og faglig autonomi. Et viktig mål for langtidsplanen må derfor være å opprettholde og skjerme disse rammevilkårene. For universitetene og høyskolene er en solid grunnfinansiering avgjørende for å skape rom for interne omprioriteringer og faglig utvikling. ABE-kuttene spiser av institusjonenes rammer på en slik måte at handlingsrommet for å iverksette strategiske satsinger og gjøre interne omdisponeringer forsvinner. Det går direkte utover institusjonenes muligheter til å lykkes med det faglige arbeidet og dermed også utover mulighetene til å lykkes med å nå målene i langtidsplanen. Tilsvarende går kuttene som har blitt påført Forskningsrådet de siste årene direkte ut over norske forskeres muligheter til utføre forskning av høy kvalitet og til å lykkes i det internasjonale forskningssamarbeidet.

UHR er opptatt av at det skal være et reelt mangfold i UH-sektoren og at institusjonene kan profilere seg på ulike oppgaver og styrker. Dette vil redusere overlapp og dobbeltarbeid. Det fordrer at institusjonene samarbeider om dimensjonering av utdanningene.

7. *Hvis det skal utvikles virkemidler for samfunnsoppdrag/"missions" i Norge, hvordan bør de være innrettet, og på hvilke områder er samfunnsoppdrag særlig aktuelt?*

UHR mener at Norge bør delta aktivt i de fem samfunnsoppdragene i Horisont Europa og at vi i tillegg bør utvikle en eller flere egne samfunnsoppdrag/kunnskapsoppdrag i en norsk kontekst. Et forslag kan være «Omstilling av norsk olje- og gassøkonomi til en grønn økonomi innen 2035».

Ifølge FNs 6. klimarapport vil de neste ti årene være avgjørende for om vi greier å snu utviklingen i retning av klimanøytral, bærekraftig og grønn økonomi. Det er stor politisk oppslutning i Norge om at vi har et særlig ansvar, og en unik mulighet for å utvikle modeller for reell omstilling fra olje-basert økonomi og industriutvikling til en industri og økonomi som er mer bærekraftig.. Vi er en av verdens ledende energinasjoner med en unik kompetanse som vi kan anvende i nye sammenhenger. Vi har sterke innovasjonsmiljøer og et omstillingsdyktig næringsliv. Sammen kan vi etablere et samspill mellom kunnskap, industri og politikk som setter et mål om å ha omstilt økonomien til grønn og bærekraftig industri innen 2035. Her har Norge unike muligheter til å gå foran og komme styrket ut på den andre siden – samtidig som vi bidrar til å snu klimautviklingen i en mer positiv retning.

Det er viktig at slike samfunnsoppdrag/«missions» blir et reelt nytt virkemiddel, finansiert med friske midler. Videre er det viktig at et samfunnsoppdrag skisserer en konkret utfordring og et mål, at oppdraget handler om å finne løsninger og svar, og at metoden er et bredt samarbeid mellom flere fag, sektorer og samfunnsaktører.

8. *Hva er det viktigste som kan gjøres for å sikre høy tillit til forskningsbasert kunnskap i befolkningen?*

Forståelsen for kunnskap og hvordan kunnskap blir til må inn i utdanningen allerede fra barnehage- og grunnskolenivå. Lærerutdanningene har en viktig rolle i å ruste kandidatene til å bidra til dette. På generelt grunnlag spiller utdannede kandidater fra UH-sektoren en viktig rolle i formidling, spredning, anvendelse og implementering av forskningsbasert kunnskap i samfunnet. Høy kvalitet i utdanning forankret i forskning og kandidater som etter endt utdanning bidrar godt i samfunnet, er viktig for å sikre tillit til forskningsbasert kunnskap i befolkningen.

Dialogen mellom academia og samfunn er forutsetning for en kunnskapsbasert offentlig samtale der viten er demokratisert – et felleseie. Forskningskommunikasjon er ikke bare å formidle forskningsresultater, men også å gi innsikt i hvordan forskning foregår, hvorfor den er viktig, og hva vi må vite mer om for å forstå verden bedre. Samfunnet kan bare nyttiggjøre seg kunnskap som produseres dersom den deles og gjøres forståelig. Det myndiggjør oss alle og setter oss i stand til å delta i den offentlige samtalen. Forskere må oppfordres til og insentiveres til å bidra til en opplyst offentlig samtale og til at politikken er kunnskapsbasert. Universitetenes museer gir dem en enestående mulighet for å nå en bred offentlighet gjennom sin forskningskommunikasjon og -formidling. Universitetsmuseene har i dette en unik og i økende grad nødvendig rolle som brobygger mellom academia og samfunn.

9. *Andre innspill*